

De Overgave van Antwerpen

Een bladzijde uit de geschiedenis der stad.

De heer stadsbibliothecaris Emmanuel de Bom, heeft bij middel van officiële documenten en inlichtingen, als volgt het verslag opgesteld van de overgave van Antwerpen.

Op 4 Oktober 1914 nam de gemeenteraad in gesloten vergadering, de volgende notie aan: " dat aan de regering en de militaire overheid mededeling zou worden gedaan van de vasten wil der bevolking, dat de verdediging van de versterkte positie van Antwerpen tot het uiterste zouden worden voortgezet, met geen andere bekommering dan wat het algemeen nut en de verdediging vergden en zonder zich door het gevaar voor personen of eigendommen der ingezetenen te laten weerhouden.

Op woensdag 7 Oktober brachten de morgenbladen het officiële bericht van de bevelhebber van Antwerpen , dat de beschieting der stad aanstaande was, dit bericht was gedateerd van dinsdag 6 Oktober 10 uur 's avonds.

De aftocht van het veldleger begon op 5 oktober. Op woensdag 7 oktober, om 11 uur ving het bombardement van Antwerpen aan. Vrijdagmorgen duurde het nog onafgebroken voort, terwijl de stad brandde op een twintigtal plaatsen.

Op het Stadhuis hield de stadsoverheid zich sinds het begin van de beschieting bestendig op daags op de eerste verdieping, waar een paar bommen zich in de nabijheid neerstorten en 's nachts in de groten kelder, dezelfde nog steeds uit de tijd van de Spaanse furie.

Omstreeks 4 uur in de morgen (vrijdag 9 oktober) kwam aldaar het gerucht dat ons leger aanstalten maakte om de pontonbrug over de Schelde te laten springen.

Weldra bleek inderdaad, dat het leger, met uitzondering van de bezetting der nog niet gevallen forten, Antwerpen had verlaten met opperbevelhebber en staf. Tevens, dat alle telefoon- en telegraafverbindingen afgesneden waren.

Van genoemd voornemen der militaire overheid was aan het stadsbestuur niets bekend. Kort daarop dreunde de lucht van zware ontploffingen, het waren de pontons der brug die sprongen.

Onder dit gedreun en het geluid van het bombardement vergaderden onder voorzitterschap van de heer Franck, de volgende notabelen; Burgemeester De Vos, baron van de Werve en van Schilde, gouverneur der provincie; senator Rijckmans; de schepenen Albrecht, Cools en Strauss; de heer Carlier, beheerder der Nationale Bank en de consul-generaal van Spanje, de heer Francisco Sebra y Saiz, als deken van het consulaire korps.

Het was 5 uur in de morgen. Het zal wel niet vaak zijn voorgekomen, dat de burgerlijke overheid van een der machtigste vestigen der wereld voor een even hachelijke taak heeft gestaan.

Twee oplossingen lagen voor de hand, ofwel men zou de gebeurtenissen afwachten, met de zekerheid der voortdoring van het bombardement en de kans op een geweldigen inval misschien, ofwel handelen uit naam van de enige te Antwerpen aanwezige autoriteit, de burgerlijke overheid.

Beide oplossingen boden bezwaren. Maar tegenover het bombardement dat voortging, de branden en het gebrek aan middelen om het vuur te bestrijden, viel er niet te aarzelen. er was geen uur te

verliezen. Enige bommen meer en een windvlaag waren voldoende om onherstelbare rampen te stichten. er dienden onverwijld stappen aangewend om het bombardement te doen ophouden: tot dien prijs alleen kon de stad van een gewisse ondergang gered worden; ondergang die trouwens zonder enige baat voor 's lands verdediging zou geschied zijn.

De toestand werd rijpelijk overwogen en besproken. Eindelijk werd er besloten, dat een afvaardiging, samengesteld uit burgemeester De Vos , de heer Franck, voorzitter en de heer Rijckmans, ondervoorzitter der Intercommunale Commissie, waarbij zich de consul-generaal van Spanje welwillend aansloot, zich naar de Duitse opperbevelhebber zou gaan om te trachten het bombardement te doen staken.

Terwijl deze beraadslagingen plaats hadden, was de brug over de Schelde vernield. Het Belgische leger had hiermede voorsprong genoeg om zich in veiligheid te brengen, althans indien vanuit de richting van Dendermonde de aftocht niet werd afgesneden. Ondertussen woedden de branden en het leek niet mogelijk het gevaar nog te laten verergeren. Een korten tijd was er in het bombardement een zekere verstilling waar te nemen geweest, maar toen de afgevaardigden op de hoogte der Warande kwamen, herbegon het met grootte heftigheid, met als enig richtsnoer de sporen der bommen; reden zij rechtstreeks in de richting vanwaar gevuurd werd. Aan het nieuwe Park werden in de onmiddellijke nabijheid der auto welke hen vervoerde, twee mannen gedood.

Op hetzelfde ogenblik werd een der nabij liggende forten der tweede linie levendig door de Duitse artillerie onder vuur genomen. In de tussenruimten der forten waren geen troepen meer aanwezig.

De tweede fortelinie voorbij, op de hoogte van de Boomsesteenweg, stuitten de afgevaardigden, een paar honderd meters verder op de Duitse voorposten.

Een officier verzocht hen zich te laten blinddoeken. De politieagenten met de witte vlag bleven ter plaatse en de auto reed, door de Duitse troepen heen, een uur lang verderop. Te schatten naar de lengte van de rit was er een grote troepenmacht aanwezig. Te Mechelen aangekomen, vernam men dat het Duitse hoofdkwartier te Tildonk (tussen Mechelen en Leuven) gevestigd was, en daar werd dadelijk de komst der Antwerpenaren aangekondigd. Het was toen half elf. Een auto met officieren er in reed voor en niet geblinddoekt ditmaal, volgden de Antwerpse heren de baan naar Tildonk.

Generaal von Beseler, omringd door zijn staf, ontving er de afgevaardigden in het Grote klooster. De consul –generaal van Spanje maakte de heren bekend en zette uiteen, dat zij de vertegenwoordigers der burgerlijke macht waren. Hij voegde er aan toe, dat zij kwamen aandringen om staking van het bombardement te bekomen.

Over de nadere toedracht dier eerste onderhandelingen zijn mij geen uitvoerige bijzonderheden ter kennis gekomen; deze zullen natuurlijk later uit de bestaande oorkonden bekend worden.

Alleen moet generaal von Beseler erg opgekeken hebben, toe hij zich tegenover uitsluitend burgerlijke overheden bevond en wenste te weten, waar het Belgische leger verbleven was, een vraag waarop de heer Franck die namens de parlementairen het woord voerde verklaarde niet te willen antwoorden.

Ook is mij nog bekend, dat de Duitse opperbevelhebber één der drie onderhandelaars in zijn kamp wilde houden en de twee anderen naar Antwerpen terug te laten gaan om een gevolmachtigd officier te halen, opdat de stad en de forten nog dienzelfden avond in zijn bezit zouden zijn.

Maar ten slotte gaf hij toe en stelde voor, dat de onderhandelingen te Kontich, dicht bij Antwerpen, zouden worden voortgezet. Meteen vernamen de parlementairen dat het bombardement was geschorst van het oogenblik af dat hun aankomst in de vijandelijke linie was geseind. Dit was dan een eerste resultaat en het vernemen zal zeker voor hen een opluchting zijn geweest in een uiterst pijnlijk oogenblik.

Tegen vier uur namiddag bereikten zij Kontich en de onderhandelingen werden hervat, ergens in een alleenstaande villa, half weggedoken onder welkend loof. Het was er doodstil, geen ziel roerde in het verlaten dorp, waar de Antwerpse afgevaardigden wederom stonden tegenover de Duitse opperbevelhebber.

Het bleek nu dat, reeds tussen twaalf en één uur, juist om de tijd toen de parlementairen Tildonk bereikten, de Duitse troepen, die geen weerstand meer hadden gevonden, na de val van fort 5, Antwerpen waren binnengetroden.

De stad bevond zich dus al in de vijand zijn handen.

Dat privaat eigendom en vreedzame burgers en de ontwapende burgerwachten geen letsel te vrezen hadden, werd bepaald: ook dat de politie in handen der stedelijke overheid zou blijven.

Maar nadat men hierover zonder veel moeilijkheden eens was geworden, werden de onderhandelingen lastiger.

Het gold de overgave van de nog overblijvende forten. Generaal von Beseler wilde de afgevaardigden verplichten om de forten over te geven. Deze verklaarden dat de burgerlijke overheid te Antwerpen voor behoud der orde kon instaan en beloven dat de burgerlijke bevolking zich niet aan vijandelijke daden tegen de Duitse troepen zou overleveren, maar dat het hun onmogelijk was te antwoorden uit naam van de commandanten van de forten.

Eindelijk werd een opstel voorgelegd, waarin de eis werd uitgesproken dat de forten onvoorwaardelijk zouden overgegeven worden voor 's anderdaags 's middags 12 uur. Dat ze te dien einde tot overgave zouden gesommeerd worden bij monde van een Duits officier die zou vergezeld worden door een Antwerps notabele. Geschiedde dit niet dan zou het bombardement herbeginnen.

De Antwerpse afgevaardigden gaven te kenen, dat zij niet wensten een stuk te ondertekenen, waarin van overgave der forten sprake was. De generaal antwoordde, dat het hem niet mogelijk was daar vrede mee te nemen.

Nadat de bespreking enige minuten geduurd had, nam de generaal von Beseler zijn uurwerk in de handen en verklaarde " Met het oog op de mij toevertrouwde belangen heb ik tot plicht te handelen. Ik zal u enige minuten laten om te besluiten het document te ondertekenen, ja of neen. Ik geef u mijn woord als soldaat, dat, zoo hij het niet ondertekend, ik vandaag het bombardement laat herbeginnen, na aan de regimenten die in Antwerpen zijn, de nodige orders te hebben gegeven om zich in veiligheid te brengen".

De afgevaardigden bleven alleen. Na onder elkaar beraadslaagd te hebben, besloten zij de overeenkomst te ondertekenen om de voortzetting van het bombardement te beletten, die een ramp zou zijn voor de stad en hare kunstschaten en zulks zonder enig militair nut.

Maar alvorens te ondertekenen, verklaarde de heer Franck aan generaal von Beseler, dat hij de toelating verlangde om dezelfde nacht, niet vergezeld de nog standhoudende forten te bezoeken om gans vrij aan de commandanten den toestand bloot te leggen. Dit werd hem toegestaan.

Rond 7 uur kwamen de afgevaardigden terug te Antwerpen. De Stad bood een tragisch schouwspel aan, in de straten geen leven, de nog aanwezige personen hielden zich in hun woningen opgesloten, Duitse soldaten overal. Over heel de stad de gloed der laaiende branden. Op et stadhuis, het oude eerbiedwaardige gebouw; in de fraaie zalen op de eerste verdieping overal officieren en soldaten, overal de vijand. De Duitse vlag op het stadhuis. In de trouwzaal lagen de Belgische vlaggen door de overwinnaar neergehaald.

Aan het college van Burgemeester en Schepenen werd verslag gegeven. De overeenkomst van Kontich werd goedgekeurd.

De Intercommunale commissie werd bijeengeroepen om, in de bijna ontvolkte stad, in de nachtelijke uren, de talrijke en hoogdringende maatregelen te nemen door de overeenkomst opgelegd inzake opeisingen, automobielen, vaartuigen enz.

Een groot deel van de nacht werd daaraan besteed en men zag aanzienlijke kooplieden, rijke bankiers, bekende advocaten, bij het krieken van de morgen nog op weg, bellend aan verlaten huizen, om te trachten alles in gereedheid te krijgen op het bepaalde uur en aldus de eerste moeilijkheden te vermijden en alles gereed te krijgen op het bepaald uur en aldus de eerste moeilijkheden te vermijden.

Dezelfde avond, tegen 10 uur, vertrok de heer Franck naar de forten ondanks de waarschuwing van zijne vrienden, die achtten dat hij er nooit zou in slagen om de linies van een leger te overschrijden, hetwelk voor de eerste maal onder de wallen van een veroverde stad kampeerde en dat hij in de Belgische forten des nachts groot gevaar liep om op gewerschoten onthaald te worden. De moeilijkheden om de Duitse posten te overschrijden waren inderdaad groot. De heer Franck kon zich vergewissen dat al de forten van de tweede linie al in handen van den vijand waren.

Na omtrent drie uren rijden over een afstand van zoo wat 14 kilometers, bereikte de heer Franck, tegen 1 uur 's morgens, een der forten van de eerste linie te Schoten. Hij werd ontvangen door de kommandant en diens adjunct. Hij bracht hen op de hoogte van de toestand.

Uit de beraadslaging bleek maar al te duidelijk dat uit een militair standpunt, de afzonderlijke forten van de eerste linie, die nog overbleven geen rol meer konden spelen.

Het Duitse leger ophouden was een onmogelijkheid. Nochtans waren de officieren besloten zich niet over te geven, hetzij in geval van volstreekte nood. Was het gevaar om et bombardement van Antwerpen te laten voortduren zonder nut niet de volstreekte nood?

De officieren verklaarden dat zij de mededeling van de heer Franck aan de overige forten in het noorden zouden overmaken en met de betreffend kommandanten rijpelijk beraadslagen over het te nemen besluit.

De heer Franck keerde tegen half vijf te Antwerpen terug.

Kort daarop te 5 uur vergaderden het college en de Intercommunale commissie om de afgevaardigden aan te duiden, die zich naar de onderscheiden forten zouden begeven ter begeleiding van de Duitse officieren, die ook de ter vergadering aanwezig waren.

Bekende figuren uit de hoogste kringen van handel, kunst en politiek als senatoren Rijckmans en Van Peborgh; volksvertegenwoordiger Delvaux; de heren Ed. Bunge, wijlen Ch Cortij, voorzitter der handelskamer, de dispatcher Langlois Charlier, Rob Osterrieth, Frans Franck, stonden daar, met anderen meer, geschaard rond burgemeester en schepenen en de voorzitter der Intercommunale Commissie, als trouw Antwerpenaren, handelend uit vrije wil en bereid tot een ondankbare en gevaarlijke taak. Stonden zij niet met hun leven in voor de veiligheid der Duitse officieren, die als parlementairen naar de forten zouden vertrekken?

Geen onder hun aarzelde noch weigerde.

De nodige maatregelen vereisten enigen tijd. Op het ogenblik toen die gereed kwamen en de afgevaardigden gingen vertrekken, werden twee Belgisch officieren binnengeleid, die als parlementairen van de overzijde der Schelde waren aangekomen. Het waren generaal Werbroeck en een ander hoge officier. * (luitenant-generaal Robert WERBROUCK)

Generaal Werbroeck verklaarde, dat luitenant-generaal de Guise opperbevelhebber van Antwerpen, dat de weerstand lang genoeg had geduurd, wenste te vernemen, onder welke voorwaarden de versterkte stelling zou kunnen capituleren.

De Duitse gezant Fhr vonder Lancken, die daags te voren van generaal von Beseler te Kontich opdracht had gekregen om de onderhandelingen met de vertegenwoordigers der stad te voeren, in bijzijn van generaal Fhr von Schutz, die tot kommandant der plaats was benoemd antwoordde hem, dat te Kontich een overeenkomst was gesloten met de enige overheid die ter plaatse gebleven was, na dat de opperste militaire overheid en het garnizoen de stad verlaten hadden.

De heer Franck verklaarde hierop dat indien generaal Werbroeck inzage wilde nemen van de voorwaarden der overeenkomst van Kontich, hij zich overtuigd hield, dat de generaal niet zou aarzelen deze overeenkomst te bekrachtigen.

De gezant Fhrr von der Lancker las de tekst der overeenkomst aan generaal Werbroeck voor. Deze nam kennis van het stuk en verklaarde, dat hij de vormen ervan goedkeurde. Hij ondertekende vervolgens het stuk namens generaal de Guise een wel in de volgende bewoordingen:

"Le Lieutenant Général de Guise, commandant de la position fortifiée d'Anvers, ratifie pour l'ensemble de la position les stipulations de la convention qui précède

Anvers le 10 Octobre 1914

Le Lieutenant général commandant
par Ordre

Le Général Major, chef d'Etat Major
(signature) Werbroeck

Daarna overhandigde generaal Werbroeck geschreven orders voor de overgave der verschillende forten en de Duitse officieren en de Antwerpse notabelen vertrokken, voorzien van deze orders.

Tegen de middag keerden de delegaties terug. De Duitse officieren en de notabelen waren eensgezind om hulde te brengen aan de moedige houding der Belgische officieren die zij nog in de forten hadden aangetroffen. Van het fort te Schoten en van de commandanten der overige forten van het Noorden werd vernomen, dat zij de verdedigingswerken hadden onbruikbaar gemaakt en met hun troepen waren af- getrokken vóór de komst van de Duitse parlementair.

Wat generaal de Guise betreft, deze, ofschoon hij de middelen en het recht had om zich in veiligheid te brengen, gaf zich ridderlijk op het fort St. Marie over. Nadat enkele schoten van de linkeroever door enige achtergebleven manschappen naar dezen kant van de stroom waren gelost geworden, hebben Duitse kanonnen daar gedurende een korten tijd op geantwoord, trouwens zonder belangrijke schade aan te richten.

Een brug, die de Duitsers trachtten te bouwen over de Schelde, kon niet tot stand komen, vanwege de sterke tij van de ouden landsstroom. Ook kwamen er dien dag — zaterdag namiddag 10 oktober — en volgende dagen slechts weinige Duitse troepen van uit Antwerpen over de rivier: niets meer dan garnizoenen voor de forten op de linkeroever.

Een aanzienlijker Duitse troepenmacht was al over Dendermonde, vóór de val van Antwerpen, het Land van Waas binnengerukt: deze troepen zijn het, en geenszins Duitse troepen uit Antwerpen, die aan enige korpsen van het terugtrekkende leger de aftocht afsneden. Dit was gebeurd op vrijdag 9 oktober omstreeks het middaguur, bij Quatrecht en Moerbeke, juist om de tijd dat de eerste Duitse krijgslieden het Antwerps grondgebied betraden. Het aldus overvallen deel der Belgische troepen, een hopeloze minderheid, vond toevlucht in Nederland.

Dit is het trouw verhaal der gebeurtenissen. De lezer kan ze nu met een blik overzien.

Om het leger te redden heeft Antwerpen zich, van Woensdag 11 uur tot Vrijdag ochtend, met stoïcijnse berusting laten bombarderen, terwijl reeds het grootste deel der troepen, en ten slotte alle, hare muren hadden verlaten.

Het is geen gewone zaak onder zulke omstandigheden verantwoordelijkheden, die de uwe niet zijn, te aanvaarden. Door te handelen zoals zij het deden, waar de laatste troepen vertrokken waren, hebben onze stadsautoriteiten onbetwistbaar aan de stad de gruwelen van een verder en nutteloos bombardement gespaard.

Het binnenrukken der Duitse troepen tussen 12 en 1 uur op vrijdag 9 oktober en de bekrachtiging der Conventie van Kontich namens generaal de Guise bewijzen wel, dat de door de burgerlijke overheid gekozen gedragslijn de goede was en het energiek ingrijpen een wijze daad. Wie zal niet met dankbaarheid erkennen, dat dit moedige en schrander optreden, in de hachelijkste uren, onze stad voor de ijselijkste der ondergangen heeft behoord?

Ik herhaal ten slotte wat ik reeds eenmaal schreef: «in bevoegde kringen weet men, dat Koning Albert en zijn regering er geen geheim van hebben gemaakt, dat de burgerlijke overheid en de Antwerpse bevolking in de bekende bezwaarlijke omstandigheden geheel hun plicht hebben gedaan». En de latere geschiedschrijver zal — daar durf ik u gerust de verzekering van geven — de bladzijde die ik u hier stuur, in bijzonderheden behoorlijk aangevuld en met erkenning van ieders ware verdiensten, in allen dele volmondig bevestigen.

Overgedrukt uit de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 31 Januari 1915, ochtendblad.